

Prof. UR dr hab. Marta Wrońska
Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki
Katera Badań Społeczeństwa Zmediatyzowanego

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pana Mgra Adama Pietrzykowskiego
**pt.: Uniwersyteckie kształcenie humanistyczne online jako przestrzeń
szans i ryzyka**
napisanej pod kierunkiem naukowym
Pana dra hab. Andrzeja Kocikowskiego

Podstawa formalno-prawna recenzji

Niniejsza recenzja została sporządzona na pisemną prośbę Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika Pani Prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej, w związku z Uchwałą Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 13 czerwca 2023 r., powołującą mnie na recenzenta.

Podstawą prawną sporządzenia recenzji jest ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz.U.2003 Nr 65, poz.595 z późn.zm., w związku z przepisami ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2018, poz.1669), oraz na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2018, poz.1668 oraz Dz. U. 2023 poz. 742).

Marta Wrońska

Wstęp

Recenzowana praca powstała w ośrodku prowadzącym od wielu już lat rzetelne i wiarygodne badania naukowe. W dysertacji Pan mgr Adam Pietrzykowski podejmuje ważny, interesujący i niezwykle aktualny temat poruszający aspekt nie tylko pedagogiczny, ale także kulturowy i socjologiczny. Na samym początku podkreślam, że analizowana rozprawa doktorska jest dojrzałym dziełem naukowym i zasługuje na uznanie.

We *Wstępie* swojej dysertacji Doktorant napisał: „Humanistyka to szczególnie zbiór dyscyplin akademickich. To refleksja zorientowana na poznanie człowieka w jego wielowymiarowości, kształtująca jednocześnie jego humanitas – człowieczeństwo”. Warto w tym miejscu podkreślić, że *Humanistyka* i jej metody badawcze to obszar szeroko opisywany w literaturze naukowej, dlatego koniecznością jest formułowanie nowych pytań empirycznych i wyjaśnień teoretycznych dotyczących tego właśnie aspektu, co czyni Doktorant w swojej pracy. Pan Magister wybrał ważny dla refleksji pedagogicznej obszar badawczy, przedstawił go w sposób oryginalny i ciekawy poznawczo. Obecnie edukacja studentów/uczniów nie może pomijać atrakcyjnych dla nich technologii informacyjnych, a wśród nich platform e-learningowych. To również nie może być obce *humanistyce*. Głównym celem dysertacji Pana Magistra była ocena procesu uniwersyteckiego kształcenia humanistycznego online z wyeksponowaniem szans i zagrożeń związanych z wprowadzeniem technologii informacyjnych do nauczania akademickiego. Obecnie coraz więcej uczelni państwowych i prywatnych wykorzystuje platformy e-learningowe w procesie edukacyjnym. Platformy oferują rozwiązania na różnym poziomie zaawansowania, od zwykłego udostępniania materiałów do zajęć w postaci elektronicznej w Internecie, aż po systemy wspomagające nauczanie na każdym jego etapie. Instytucje edukacyjne opierają się między innymi na rozwiązaniach komercyjnych platform, które nie zawsze są dopasowane do specyfiki nauczania na określonym poziomie kształcenia. Edukacja powinna korzystać z możliwości jakie daje e-learning, który może wspomagać tradycyjne, stacjonarne kształcenie. Takie właśnie kształcenie hybrydowe może przynieść wiele korzyści zarówno dla studentów, jak i samych nauczycieli akademickich.

Ocena merytoryczna rozprawy

Recenzowana praca liczy 354 strony, w tym suplement z wykonanymi badaniami dotyczącymi opinii studentów na temat asynchronicznego kształcenia online, bibliografia i aneksy (spis tabel i wykresów, kwestionariusze ankiet). Zaprezentowane w pracy rozdziały systematyzują zagadnienia związane z podjętą w pracy problematyką. Struktura rozprawy jest koherentna z tradycyjnymi wzorami budowy prac empirycznych i poznawczo atrakcyjna.

We *Wstępie* Autor zarysował kontekst badanej problematyki oraz przedstawił zakres rozprawy.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Uniwersyteckie kształcenie humanistyczne* skonstruowany poprawnie. W rozdziale tym Doktorant prowadzi rozważania w aspekcie wyjątkowości humanistyki na tle innych dyscyplin akademickich. Doktorant dokonał udanej próby eksplikacji pojęcia *humanistyka*. Ponadto ukazał unikalność humanistyki jako praktyki badawczej, w tym zakres jej dyscyplin, charakterystykę metodologiczną, związek z kulturą, językiem i tożsamością narodową, a także epistemologiczny status prawdy. Zaprezentował również aksjologiczny związek instytucji uniwersytetu z humanistyką. Omówił aktualne problemy i wyzwania stojące przed humanistyką w dobie przemian instytucji uniwersytetu.

W rozdziale drugim *Kształcenie na odległość przez Internet* Doktorant przedstawił złożoność zagadnienia kształcenia przez Internet. Zaprezentował różne pojęcia *kształcenia online*. Wnikliwie analizuje przytaczane definicje odwołując się przy tym do literatury polskiej i zagranicznej, co oceniam pozytywnie. Niestety zabrakło mi tutaj dokładnego sprecyzowania i podania klarownej i jasnej definicji tego właśnie pojęcia, które jest użyte w tytule pracy doktorskiej. Wprawdzie Pan Magister podjął taką próbę s. 35 „Kształcenie online należy zatem traktować jako złożoną, wielopoziomową rzeczywistość funkcjonującą na styku techniki, pedagogiki, ekonomii, socjologii oraz prawa”. Jednak w rozprawie doktorskiej wymaga się, aby Autor posiadał umiejętność porządkowania pojęć i definicji. Dbając o naukową ścisłość, w tym miejscu pracy należało dobitnie napisać, która definicja pojęcia *kształcenie online* będzie używana w całej

dysertacji. Ponadto Doktorant w niektórych miejscach pracy np. s.55 zamiennie używa pojęć: edukacja zdalna i e-learning, a przecież to nie są tożsame pojęcia. W dalszych podrozdziałach rozdziału drugiego Doktorant przedstawia kształcenie online w kontekście technologicznym, pedagogicznym, psychologicznym i prawnym. Szczególnie zaakcentował kontekst technologiczny i jego znaczenie dla rozwoju kształcenia online i słusznie. Natomiast należało także bardziej wyeksponować kontekst pedagogiczny, tym bardziej, że Pan Doktor stara się o tytuł w tej właśnie dziedzinie. Szkoda, że w tym rozdziale nie nawiązał do monografii autorstwa Doroty Siemienieckiej i Bronisława Siemienieckiego pt. *Teorie kształcenia w świecie cyfrowym*, Wydaw. Impuls, Kraków 2019.

Ważną częścią rozdziału trzeciego *Uniwersyteckie kształcenie humanistyczne online w praktyce edukacyjnej* jest ukazanie aktualnego stanu humanistycznej edukacji akademickiej prowadzonej online, zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym. Doktorant w sposób bardzo szczegółowy przedstawił szacunki dotyczące liczby studiów humanistycznych prowadzonych w całości online w świecie i w Polsce. Omówił także modele kształcenia online stosowane w ramach konkretnych form organizacyjnych kształcenia takich jak: wykład, ćwiczenia, seminaria czy kurs internetowy. Ponadto poprawnie opisał obszar dotyczący edukacji mieszanej - blended learning, a także wyeksponował ideę samokształcenia humanistycznego w oparciu o bezpłatne akademickie kursy internetowe dostępne dla każdego (np. Massive Open Online Courses). W tym rozdziale Doktorant pokazał szerokie spektrum przedmiotowe, co należy ocenić wysoko.

W rozdziale czwartym Doktorant przeprowadził szczegółową analizę potencjalnych ograniczeń formuły online z punktu widzenia pedagogicznej wyjątkowości uniwersyteckich studiów humanistycznych. Autor odwołał się do trzech kategorii ograniczeń: eksponatu, eksperymentu i interakcji i ocenił proces podatności humanistyki na migracje do środowiska online. Eksploracji poddał także obszar jakości kształcenia rozumiany zarówno jako jakość pedagogiczna, czyli sprawność w osiągnięciu założonych celów kształcenia, jak i stopień zadowolenia uczestników kształcenia. Pan Magister dokonał także przeglądu możliwości realizowania w ramach kształcenia online „granicznych” dla humanistyki form oddziaływań pedagogicznych takich jak relacja mistrz – uczeń

oraz humanistyki rozumianej jako terapia. Ten ostatni obszar wywołał u mnie pewne zdziwienie, lecz po jego dokładnym przeczytaniu, zrozumiałam intencje Pana Magistra. Rozdział został opracowany starannie, rzeczowo i wyczerpująco.

Wysoko oceniam rozdział piąty dotyczący ryzyka współczesnego paradygmatu kształcenia online dla immanentnych wartości uniwersyteckiej humanistyki. W rozdziale tym Doktorant wskazał elementy konstytuujące współczesny paradygmat kształcenia online oraz dokonał prawidłowej analizy ryzyka jakie ono stwarza. Omówił także dyskursy kulturowe, w tym neoliberalizm, solucjonizm i ekonomia daru. Autor przedstawił swoje poglądy z różnych perspektyw i dyscyplin naukowych. Rozdział ten cechuje poprawność terminologiczna. Istotne jest także prawidłowe poprowadzenie wywodu i kompetentna analiza przytaczanych cytatów.

Rozważania kończy rozdział szósty zatytułowany *Przyszłość humanistycznego kształcenia online*. Autor, w wyniku analizy różnorodnej literatury, podejmuje udaną próbę określenia sposobu, który może przeciwdziałać dominacji paradygmatu technologicznego umocowanego w ideologii neoliberalizmu. Nawiązuje do nowo powstałej dyscypliny zwaną Cyfrową Pedagogiką Krytyczną (*ang. Critical Digital Pedagogy*). W tym miejscu Doktorant słusznie podkreślił, że zbyt często obszar technologii staje się uprzywilejowany względem pedagogiki i refleksji krytycznej redukując dyskusje do poszukiwania najlepszego narzędzia. Natomiast komponent krytyczny okazuje się zbyt teoretyczny, hermetyczny i defensywny oraz nie przekłada się na praktykę pedagogiczną. Przeprowadzony w tym rozdziale wywód teoretyczny ukazuje Autora, jako dobrego znawcę prezentowanej problematyki

W *Zakończeniu* pracy Autor w sposób merytoryczny wykazał się sprawnością formułowania wniosków, własnych opinii i rekomendacji.

Pewien niedosyt odczuwam z powodu braku w pracy analizy dokonań empirycznych, w literaturze polskiej i zagranicznej, które do tej pory były zrealizowane, i mieszczą się w obszarze zainteresowań Doktoranta.

Podsumowując ocenę merytoryczną rozprawy stwierdzam, że Pan Magister przeprowadził bardzo wnikliwą naukową analizę zagadnienia, które jest przedmiotem dysertacji. Przytacza różne definicje co jest wskaźnikiem posiadania przez Doktoranta umiejętności porządkowania różnorodnych pojęć i kategorii. Czyni to pracę klarowną i

mocno osadzoną w teorii. Formułuje autorskie wnioski, które są ważne poznawczo i dowodzą, że jest dociekliwym naukowcem.

⇒ *Suplement - realizacja badań*

We *Wprowadzeniu* do suplementu, Doktorant napisał „Obecność niniejszego suplementu w pracy wynika z chęci zachowania niepublikowanych wyników badania opinii studentów kierunków humanistycznych przeprowadzonych przez autora w ramach Pracowni Komunikacji Multimedialnej, nieistniejącej już jednostki Wydziału Nauk Społecznych UAM kierowanej przez Pana dra hab. Andrzeja Kocikowskiego. Badania związane były z podejmowanym w rozprawie zagadnieniem humanistycznego kształcenia online ukazując je z perspektywy jego uczestników. Niestety nie wytrzymały próby czasu”. Suplement zawiera: założenia metodologiczne, wyniki badania, charakterystykę badanej próby, doświadczenie studentów z kształceniem online, stopień i zakres akceptacji kształcenia online – wykład, zakres akceptacji kształcenia online – ćwiczenia i konwersatoria, preferowane formy przekazu treści wykładu, wnioski i rekomendacje, a także spis tabel i wykresów oraz kwestionariusz ankiety 2011/2012 i 2019.

W mojej opinii, gdyby ta część została dopracowana zgodnie z kanonami metodologii badawczej mogła by stanowić dobre podłoże empiryczne do całej dysertacji.

Cele badań zostały sformułowane poprawnie i ukierunkowane na ustalenie stopnia i zakresu akceptacji asynchronicznego kształcenia online w programie studiów wśród studentów II roku wybranych kierunków humanistycznych.

Natomiast krytyczną uwagę wywołują sformułowania niektórych problemów. *Nota bene*, właściwie sformułowane problemy warunkują prawidłowe przygotowanie własnego badania i jego realizację. W przypadku niektórych problemów szczegółowych Autor użył partykuły „czy”. Są to pytania rozstrzygnięcia, które mają możliwość tylko dwóch odpowiedzi: *tak* lub *nie*. Takie pytania nie niosą ze sobą żadnej wartości poznawczej. Należy ich raczej unikać w określaniu problemów badawczych i stawianiu pytań w pracach naukowych. Trafniejsze byłoby sformułowanie w postaci: „*Czy, a jeśli*

tak...”, „Czy i w jakim stopniu...”. Natomiast bardziej cenne dla przebiegu całej procedury badawczej byłoby sformułowanie problemów używając przysłówków czy zaimków pytajnych.

W przypadku zmiennych należało by je dokładniej sprecyzować, tak, aby były adekwatne do problemów badawczych.

W rozdziale metodologicznym powinny znaleźć się także poprawnie dobrane metody, techniki i narzędzia badań własnych. W tym obszarze jest niewielki chaos. W podrozdziale 1.4. *Metody badawcze i dobór próby* Doktorant napisał: „Jak zauważa Stefan Nowak metoda doboru celowego może być wskazana wówczas, kiedy badanie ma być prowadzone na próbie na tyle niewielkiej, iż nie może zadziałać prawo wielkich liczb, tj. mechanizm losowy nie jest w stanie zagwarantować doboru takich jednostek, aby próba była dostatecznie reprezentatywna ze względu na interesujące nas cechy”. Natomiast w podrozdziale 1.5. *Organizacja i przebieg badań* mamy następujące zdanie: „Zastosowanym narzędziem badawczym był sondaż diagnostyczny wykonany za pomocą kwestionariusza ankiety”. Są to niepoprawne sformułowania, ponieważ w metodologii badań sondaż diagnostyczny to metoda badawcza, a narzędziem badawczym jest kwestionariusz. Rozdział metodologiczny byłby klarowny i uporządkowany, jeśli zachowana byłaby następująca kolejność podrozdziałów: 1. Teoretyczne założenia badań własnych; 2. Przedmiot i cele badań; 3. Problemy badawcze; 4. Zmienne i wskaźniki badań; 5. Metody, techniki i narzędzia badań własnych; 6. Próba badawcza, teren i organizacja badań.

W rozdziale eksponującym otrzymane wyniki badań, oprócz analizy ilościowej, która jest tutaj bardzo dokładnie zaprezentowana powinna wystąpić także bardziej szczegółowa analiza jakościowa z uwzględnieniem własnych uwag, spostrzeżeń i opinii.

⇒ *Bibliografia*

Dysertację zamyka bibliografia prac wykorzystanych przez Pana Magistra Adama Pietrzykowskiego. Zastosowany dobór literatury jest trafny i szeroki. Autor prezentuje nie tylko rozeznanie w dotychczasowym stanie wiedzy naukowej dotyczącej zagadnienia opisywanego w pracy, ale też wykazuje znaczną umiejętność krytycznej analizy prezentowanych treści. Jest to imponujący zbiór literatury polskiej i zagranicznej. Źródła zostały poprawnie dobrane, choć jak już wcześniej wspomniałam należało w niektórych rozdziałach sięgnąć do literatury reprezentatywnej dla pedagogiki. Według mojej opinii brakuje też najnowszych pozycji książkowych dotyczących badanego obszaru. Generalnie, źródła zostały poprawnie dobrane czyli Autor skorzystał ze swojego prawa do własnego spojrzenia na analizowany problem badawczy i w oparciu o własny wybór literatury przedmiotu opracował spójną koncepcję pracy doktorskiej. W bibliografii dysertacji znalazła się także pozycja napisana w języku angielskim przez Doktoranta: A.Pietrzykowski, *Education 2.0. Towards open knowledge society*, w: M. Arias-Oliia, T.Bynum, S. Rogerson (ed.) *The backwards, forwards and sideways changes of ICT*, uniersitat Roira i irgil, Tarragona 2010, co odnotowałam z przyjemnością, bo to świadczy o dojrzałości badawczej i znajomości omawianego zagadnienia.

⇒ *Kilka uwag ogólnych*

Obszerność pracy sprawiła, że tekst rozprawy doktorskiej zawiera nieliczne usterki i potknięcia.

Pierwsza moja uwaga jest natury estetycznej. W rozprawie doktorskiej brak jest konsekwencji w pisowni nazwisk autorów, do których Doktorant się odwołuje. Dobrą zasadą jest pisownia pełnego imienia i nazwiska przy jego pierwszym pojawieniu się, a następnie stosowanie już tylko pierwszej litery imienia i pełnego nazwiska. Natomiast posługiwanie się wyłącznie nazwiskiem jest - w moim odczuciu - nieeleganckie.

W niektórych przypisach przy pozycjach bibliograficznych brakuje nazwisk autorów, np. s.5.

Również jeśli powtarzana jest pozycja książkowa, to warto podać imię i nazwisko Autora, a także początek tytułu, aby było wiadomo o którą pozycję książkową chodzi, następnie dz. cyt. Czyli np.: W. Dilthey, *Budowa świata historycznego...*, dz. cyt., s.78.

Konstruując bibliografię należało, dla większej przejrzystości, najpierw podać nazwisko, a po nim inicjał imienia.

Wskazane błędy wynikają, jak sędzę, z nieutrwalonych wymogów dyskursu naukowego, i oczywiście mogą być szybko wyeliminowane.

⇒ *Podsumowanie*

Pan mgr Adam Pietrzykowski wybrał ważny dla refleksji pedagogicznej obszar badawczy, przedstawił go w sposób oryginalny i poznawczo atrakcyjny. Od strony formalnej ocena recenzowanej pracy wypada pozytywnie. Doktorant udowodnił, że zna podstawy konstrukcji pracy naukowej. Całość pracy cechuje przejrzystość, spójność logiczna i komunikatywność językowa. Dysertacja posiada swoją wagę naukową i społeczną. Na podkreślenie zasługuje fakt, że praca posiada charakter interdyscyplinarny z poprawnym doбором literatury polskiej i zagranicznej z dziedziny nauk społecznych i humanistycznych. Każdy rozdział dysertacji przygotowany został starannie i rzeczowo. Doktorant z wyjątkową precyzją zadbał o formę stylistyczno-językową. W sposób swobodny i kompetentny posługuje się językiem. Z perspektywy poprawności merytorycznej pozytywnie oceniam zarówno samą koncepcję, jak i przyjęty przez Autora układ rozprawy. Podkreślam także erudycję Doktoranta, co świadczy o Jego dobrym przygotowaniu do pracy naukowej. Program eksploracji naukowej wartościuję jako ambitny i niełatwy w realizacji. Dysertacja Pana Magistra systematyzuje i rozwija wiedzę dotyczącą kształcenia humanistycznego online. Stanowi istotny wkład w rozwój teorii, a także praktyki tego wycinka rzeczywistości pedagogicznej.

Recenzowaną rozprawę, mimo wskazanych usterek, oceniam wysoko. Uwagi moje nie obniżają wartości przeprowadzonej przez Doktoranta analizy opisywanego zagadnienia, a jedynie są sugestią, która może być elementem optymalizującym, w sytuacji publikacji pracy w postaci monografii do czego zachęcam Pana Magistra po obronie dysertacji.

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wcześniej przeze mnie argumenty, stwierdzam, że dysertacja Pana Adama Pietrzykowskiego pt. *Uniwersyteckie kształcenie humanistyczne online jako przestrzeń szans i ryzyka* przygotowana pod kierunkiem naukowym Pana dra hab. Andrzeja Kocikowskiego spełnia warunki zawarte w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz. U. 2003 Nr 65, poz. 595 z późn. zm. w związku z przepisami ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę- Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669 z późn. zm.) oraz na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zm). W związku z tym wnioskuję i proszę Wysoką Radę Naukową Dyscypliny Pedagogiki Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu **o dopuszczenie Doktoranta Pana Adama Pietrzykowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Rzeszów, 27 sierpnia 2023 r.